

Naturpleje som driftsgren

Rapport om de muligheder og begrænsninger der er i at pleje naturarealer

Udarbejdet for Biologisk Forening for Nordvestjylland

af Per Spleth og Heidi Buur Holbeck, Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret,
med bistand fra Eja Lund, Landbo Midt Øst.
November 2009

Indhold

Indhold.....	2
Naturpleje som ny driftsgren	3
Rådgivning vedrørende kødkvæg til naturpleje	3
ERFA grupper.....	4
Besætninger, der laver naturpleje	4
Racer.....	4
Afgræsning med kvæg.....	4
Afgræsning med kødkvæg.....	5
Afgræsning med stude.....	6
Afgræsning med malkeracekvier.....	6
Samgræsning.....	6
Effekt af græsning på den botaniske sammensætning.....	7
Enkeltbetalingsordningen – herunder støtte til permanente græsarealer.....	7
Plantedækkebestemmelser.....	8
Konsekvenser af EU's regler om støtte til permanente græsarealer.....	9
Betydning af afvigelse i arealets størrelse.....	10
Afvigelse mellem det fastslåede og anmeldte.....	10
Krydsoverensstemmelse.....	10
Andre tilskud til pleje af græsarealer	11
Miljøbetinget tilskud:.....	13
Pleje af græs- og naturarealer.....	11
Forventninger til nye ordninger i 2010.....	13
Udfordringer med de nye støtteordninger.....	14
Tilpasning af Miljøordninger under Landdistriktsprogrammet	15
Tilskud til projekter	15
Natur- og miljøprojekter.....	15
Grønne Partnerskaber.....	15
Kommunernes naturplejemidler.....	15
Økonomi i naturpleje.....	16
Økonomi for kvægbrugere	16
Miljøgodkendelse – dyreenheder	17
Arbejdspladser.....	17
Branding	17
Næringstoffer	18
Mineraler og tilskudsfoder	19
Udfordringer og barrierer i naturpleje	20
Landmanden som naturforvalter	21
Konklusion	21

Rapporten er udarbejdet med støtte fra Indenrigsministeriets Landdistriktspulje og LAG Thy-Mors, som en del af Biologisk Forening for Nordvestjyllands projekt ”BFN NaturNet – et redskab i landdistriktsudvikling.”

Elektroniske kopier kan downloades fra www.bfn-nyt.dk eller ved henvendelse til Hamish Stewart, BFN NaturplejeNet, tlf. 24 41 57 79 eller Email: hamish@mail.dk

Naturpleje som ny driftsgren

I historisk tid har hederne, engene og overdrevene spillet en væsentlig rolle i den enkelte bedrifts foderforsyning gennem året. Flere af disse naturtyper er dannet og har den naturtilstand og diversitet, netop fordi arealerne har været udnyttet med ekstensiv landbrugsdrift. Derfor kaldes disse naturtyper også halvkulturarealer og er en del af det danske kulturlandskab.

Landbrugets incitament til at udnytte de lysåbne arealer er i løbet af de sidste 50 år blevet mindre. Først forsvandt arealernes betydning som foderforsyningen, derefter forsvandt de økonomiske incitamenter til at lade dyr afgræsse arealerne. Siden har EU's regler for plantedækket været medvirkende til, at en del arealet bliver taget ud af drift.

Disse halvkulturarealer er ofte ikke længere vigtige eller attraktive for landbruget. Af hensyn til at sikre den biologiske mangfoldighed er der i samfundet et ønske om, at disse naturtyper skal bevares som halvkulturarealer.

Det er således i dag i høj grad, en politisk beslutning, hvorvidt plejen af disse halvkulturarealer skal prioriteres.

Afgræsning med robuste kreaturer er et vigtigt element i naturplejen.

Interessen for at udføre naturpleje med kødkvæg er stor i Danmark. Udfordringer ved at lave naturpleje er at få en fornuftig økonomi for ejeren af kvæget. Oftest er ejeren af arealet ikke den samme som den landmand, der har kvæget. En del af de større græsarealer, der skal plejes, er offentligt ejet af Skov- og Naturstyrelsen eller kommunerne. Disse græsarealer har oftest ikke nogen værdi til korndyknin og er beskyttet efter Naturbeskyttelsesloven.

Rådgivning vedrørende kødkvæg til naturpleje

Kvægbrugeren kan få rådgivning vedrørende udførelse af naturpleje med kvæg. Der er et team af rådgivere rundt om i Danmark, der har en stor viden om planlægning af dette. Oversigten over disse rådgivere kan findes på:

http://www.landbrugsinfo.dk/Kvaeg/Koedproduktion/Sider/Raadgivningsteam_Koedkvaeg1.aspx

ERFA grupper

Gennem en del år har der været tradition for, at kødkvægsproducenter mødes i ERFA-grupper med andre producenter, der har lignende produktioner for at få gode ideer af kollegaer. I de fleste grupper deltager en rådgiver, der kommer med den nyeste viden om fodring, management og økonomi. RådgivningsTeam Kødkvæg blev etableret for ca. 2 år siden. Der blev gjort en indsats for at starte nye grupper. I foråret 2008 blev der i denne forbindelse oprettet ca. 45 nye ERFA-grupper med 6-10 deltagere i hver gruppe. De blev opdelt efter geografi, størrelse osv. Alle grupper har tilknyttet en af rådgiverne fra teamet, der udsender dagsorden og er mødeleder. Alle grupper har fokus på afgræsningsstrategier og herunder bliver der også regnet på de forskellige erfaringer med naturpleje med kødkvæg. Erfaringer med naturpleje er meget forskellig fra bedrift til bedrift. Nogle oplever en positiv økonomi, mens andre har svært ved at opnå en positiv økonomi.

Besætninger, der laver naturpleje

Rundt om i landet findes der mange bedrifter, der i dag driver naturpleje med kvæg. Der findes dog ingen komplet liste over disse. En del gode eksempler kan dog fås ved henvendelse til rådgivere fra RådgivningsTeam Kødkvæg. Mange bedrifter har flere års erfaringer med at drive naturpleje. Et godt eksempel (på mange års erfaringer med kvæg til naturpleje) er besætningen på Mols, der er drevet af SNS siden først i halvfjerdsene. Der er også regnet en del på økonomi i dette projekt. I dag er der ca. 150 moderdyr (krydsninger) + opdræt, der afgræsser et stort område af ekstensive græsarealer. Peder Kirk Iversen der er ansvarlig for driften af besætningen på Mols kan kontaktes på 8645 4500 eller mail pki@sns.dk

Racer

Til afgræsning af naturarealer er kødkvæg, kvier af malkekvægsracer eller stude ofte de bedst egnede. Naturarealer er som regel for næringsfattige til at kunne bære den intensive produktion i mælkebesætninger, og der er desuden ofte store problemer med fluer og myg, der kan være årsag til yverbetændelse hos malkekvæg.

Ligeledes er naturarealer ofte for næringsfattige til at kunne bære diegivende og højdrægtige dyr. På arealer, hvor publikum har adgang til indhegningen, kan køer med kalv være problematiske, fordi der kan opstå farlige situationer, hvis folk kommer mellem ko og kalv.

Generelt kan det siges, at det er svært at opnå effektiv afgræsning samtidig med stor tilvækst hos dyrene. Effektiv nedgræsning betyder en lavere tilvækst på dyrene. Naturplejen har altså sin pris. For at holde græsset næringsrigt og friskt er det vigtigt at have en plan for, hvordan den store græsproduktion i foråret udnyttes. Hvis ikke græsningstrykket er stort nok i foråret, bliver græsset højt og træstofholdigt, og dyrene kan få problemer med at optage energi nok.

Afgræsning med kvæg

Kvæg er tunge dyr, der ikke græsser selektivt. De er gode til at holde tagrør og siv nede, idet de æder de friske skud og nedtrampet jordstænglerne.

Kvæget afgræsser både våde og tørre områder. Dog behøver de tørre pletter, hvor de kan hvile sig. Deponering af gødning sker tilfældigt, hvilket medfører en mosaik af vegetation, der stedvis er høj og næringspåvirket. Kvæg undgår de steder, hvor de for nyligt har efterladt gødning, men efter nogen tid foretrækker de ligefrem vegetationen her, da den er friskere og mere næringsrig. De

tunge køer vil ofte træde hul i vegetationsdækket på de vådere dele, hvorved der dannes en mosaik af knolde og huller med vand. Dette skaber en lang række mikrohabitater, der kan rumme et rigere dyre- og planteliv.

Afgræsning med kødkvæg

Kødkvæg er en bred vifte af racer og krydsninger mellem racer med stor variation i størrelse og vægt samt krav til foderets beskaffenhed.

Kødkvæg er robuste dyr med god livskraft, og i kraft af deres vægt og størrelse er de ikke så følsomme over for kortere perioder med foderknaphed, når blot de ikke er højdrægtige eller i starten af ammeperioden. I så fald vil det gå ud over kalven. Det er også en forudsætning, at hvis der er sparsomt med foder, skal det kompenseres senere.

Generelt er kødkvæg gode til naturpleje, da de æder et bredt sortiment af de planter, som gror på disse arealer. De afgræsser gerne både fugtige og tørre områder. Helst æder de friske grønne skud, hvor smagen er bedst, men som drøvtyggere har de behov for også at æde grovere materiale, og dermed får man en afgræsning, hvor der tages noget over hele arealet. Samtidig bevirker dyrenes færdsel, at vissen plantevækst trædes ned og giver plads for ny vækst med bedre foderværdi.

Generelt gælder det for kvæg, at de helst æder de friske skud, - ikke kun når det drejer sig om græs, men også alle andre vækster, og det betyder, at de skal have adgang til arealet, så snart græsset kan ernære dem, det vil sige fra sent forår. Derved fås den bedste bekæmpelse af bjørneklo og lignende arter, da kvæg kun æder dem, så længe planterne er små. Plantevæksten på naturarealerne har vidt forskellig foderværdi, og der er stor forskel på arealernes ydeevne, hvilket skal tages i betragtning, når der lukkes dyr ud på dem.

Køer med kalv og unge kvier kræver den bedste foderværdi, mens ældre kvier og især gølge køer først i drægtighedsperioden er mere nøjsomme. Der er stor forskel på vækstpotentialer blandt de forskellige kødkvægsracer. Jo større tilvækstevne dyret har, jo bedre foderværdi kræver dyret for at udnytte sit potentiale. Det vil normalt være en fordel at tilbyde kalvene foder i et kalveskjul for at udnytte vækstkapalet hos kalvene. Vi har set eksempler på, at selv kalve fra ekstensive racer har behov for suppleringsfoder for at opnå en rimelig tilvækst på meget dårlige græsarealer. Nogle har fået dispensation til at give suppleringsfoder til kalvene sidst på græssæsonen.

Det udelukker dog ikke, at de hurtigt voksende kontinentale racer kan bruges til naturpleje. De æder en større mængde foder pr. dag, og det skal der tages hensyn til, når det vurderes hvor mange dyr, der kan gå på et areal. Det kan ofte være en fordel, at det er goldkøer, der lukkes ud på de mest ekstensive arealer, da deres energibehov ikke er så stort.

En stor del af kødkvægsavl sker ved naturlig befrugtning, og valget af dyr til et areal skal derfor også afhænge af, om der er mulighed for at have en tyr på arealet i den periode, hvor hunddyrene skal løbes.

Går der tyr(e) på arealet, kan der opstå farlige situationer, hvis publikum har adgang til arealet.

Afgræsning med stude

Afgræsning med stude er velegnet på arealer med publikumsadgang, da de har et meget roligt temperament. De kan også græsse problemfrit sammen med køer og kvier. Deres krav til foderkvalitet er stort set de samme som hos kvier, hvilket betyder, at de kan klare sig på ret dårligt græs, men det går naturligvis ud over deres tilvækst.

Studeproduktion er en produktion af slagtedy, og derfor skal man ud fra et produktions-økonomisk synspunkt opnå så høj en tilvækst som mulig, da der ellers skal bruges for meget foder og for lang tid til slutfedning. Ved afgræsning af naturarealer er tilvæksten generelt så lav, at afgang til slagtning direkte fra arealet ikke er mulig. Det giver for dårlig slagtekvalitet, med mindre der kan gives suppleringsfoder, mens studene går på arealet.

Afgræsning med malkeracekvier

Malkerace er racerne RDM, SDM og Jersey eller andre malkeracer, som indgår i deres avlsmateriale samt krydsninger heraf.

Kvier af malkerace kan godt afgræsse naturarealer, når blot de er over 12-15 måneder gamle. På grund af græssets ringe kvalitet vil de dog have svært ved at vokse så stærkt på disse arealer, som det er ønskeligt i den intensive mælkeproduktion, hvor kvierne normalt kælder, når de er 2–2½ år. Deres robusthed er heller ikke så god som kødkvæggets, og de vil ofte tabe i vægt om efteråret. Den periode, de kan være på et areal af hensyn til deres egen tilvækst, vil derfor være kortere.

Det er som regel også hos malkeracekvierne, at man ser de største problemer med fluer, og især kan plantagefluens infektion med bakterier, som forårsager sommermastitis, være meget tabsvoldende.

Samgræsning

Ved samgræsning kan både forstås at åbne op mellem flere græsningsarealer, så større områder afgræsses af en samlet dyreflok, men man kan også forstå det som afgræsning af et areal med forskellige dyrearter på én gang, fx kvæg, heste og får.

Begge former for samgræsning er som regel en fordel for naturarealerne:

- Samgræsning af flere arealer har den fordel, at frø fra de forskellige planter kan spredes med dyrene rundt på arealerne
- Samgræsning med flere dyrearter har den fordel, at arealerne lettere kan holdes fri for opvækst af vedplanter

Ved samgræsning med flere forskellige arter af græssere, fx kvæg og heste, opnås et større græsningstryk. En blandet dyreflok kan bedre udnytte plantevæksten og dermed bedre holde arealerne åbne.

Især ved græsning på arealer med både våde og tørre områder vil kvæg og heste kunne supplere hinanden, da kvæget gerne græsser på de fugtige områder, og heste foretrækker de tørre dele af arealet.

Ved samgræsning af kvæg og får skal man undgå, at fårene læmmer på arealet, da det evt. kan overføre sygdomme til kvæget.

Effekt af græsning på den botaniske sammensætning

For at sikre høj diversitet af planter på naturarealerne, er det væsentligt, at arealerne ikke gror til i højere urter og efterfølgende krat. De lavtvoksende plantearter er afhængig af lys til de nedre vegetationslag. Lys og varme på jordoverfladen har stor betydning for planternes spireevne, vækst og overlevelse. Derimod kan mange græsser godt spire på trods af skygge fra højere urter og et førnlag, ligesom de kan formerer sig vegetativt. Derfor vil ugræssede arealer blive fremmet af planter, der i høj grad formeres vegetativt som f.eks. draphavre og krybende hestegræs.

Effekten af græsningen på vegetationen og jordbunden er flersidig:

1. Afbidning af planter og plantedele
2. Slid fra færdsel, pelspleje og andre aktiviteter
3. Selektivt valg af føde og dermed vegetationens struktur og lysforhold
4. Spredning af frø
5. Afsætning af urin og ekskrementer

Den variation i plantedækket som afgræsningen giver, danner mange mosaiksamfund med mange mikroklimaer som er til gavn for såvel lavere urter som mange insekter og andre smådyr. Flere overdrevsplanter har desuden kortvarig frøbank og er derfor også afhængig af forstyrrelser fra f.eks. optrædning, der danner nye spirebede.

Ønsker til naturpleje:

- Vedligeholde/genoprette lysåbne voksesteder og et naturligt (lavt) næringsstofniveau.
- Sikre, at planterne ikke udryddes som følge af forstyrrelserne. Det kan f.eks. være omlægning, gødkning eller slåning, før frøspredningen har fundet sted.

Udfordringen er i høj grad, at der er brug for vedvarende og tilbagevendende afgræsning og/eller slåning for at sikre diversiteten i plantesammensætningen. På mange lokaliteter med særligt sårbare plantearter eller insekter, er der behov for at tilpasse naturplejen til blomstringstid ect. og andre særlige behov, frem for en standardiseret naturpleje. Det kræver faglig indsigt og ofte udarbejdelse af plejeplaner, før det er muligt at gennemfører i praksis.

Kilde: Rita Buttenschøn, Forskningscenter for Skov og Landskab.

Enkeltbetalingsordningen – herunder støtte til permanente græsarealer

EU landbrugspolitik har afgørende betydning for, hvordan forvaltningen af landbrugslandet foregår. Reglerne for landbrugsstøtten, er også meget væsentlig i forhold til pleje af de ekstensive arealer. De væsentligste regler, der vedrører naturarealer gennemgås herunder.

EU yder direkte støtte til landbrugsproduktion via Enkeltbetalingsordningen (tidligere kaldt Hektarstøtteordningen) på landbrugsarealer. Siden ændringerne i reglerne fra 2005 har det været muligt at søge støtte til permanente græsarealer. Det skyldes, at græsproduktion opfattes som en landbrugsproduktion, og arealer med permanent græs er derfor i dag støtteberettigede. Dertil hører også enge og marskområder, der udnyttes landbrugsmæssigt, og som lever op til reglerne om bl.a. plantedækkebestemmelserne.

For at et areal med permanent græs kan opnå støtte skal arealerne:

- være så tørre og have en sådan beskaffenhed, at de kan afgræsses eller udnyttes til slæt i perioden 1. juni til 31. august.
- holdes fri for træer, træstubbe og buske. Der må dog pr. hektar være op til 50 enkeltstående træer, træstubbe eller buske.
- slås mindst én gang hvert andet år i juli eller august. Der kan dog for nogle arealers vedkommende være behov for hyppigere slåning, for at arealet kan opfylde støttebetingelserne. Slåning kan for permanente græsarealers vedkommende erstattes af afgræsning, dog skal arealerne holdes fri for opvækst af træer og buske.
- have et plantedække, der overvejende består af græs eller andet grøntfoder, dvs. græs, kløver og andre bælgplanter samt urteagtige plantearter, som naturligt indgår i foderet til drøvtyggere og heste (se beskrivelse herunder).

Plantedækkebestemmelser

Plantedækkebestemmelserne fastsætter krav til plantedækket. Støtteberettigede arealer skal have et plantedække, der består af mere end 50 % græs eller andet grøntfoder. Det betyder, at de områder eller dele af marken, som har et plantedække, der består af mere end 50 % andre plantearter end græs eller andet grøntfoder, ikke er støtteberettigede. Bedømmelsen sker ud fra en gennemsnitsbetragtning i de pågældende dele af marken.

Der kan således ikke ydes støtte for arealer, der overvejende er dækket af andre plantearter som f.eks. følgende:

- Vådbundsplanter (fx lysesiv, kæruld, kogleaks, kveller, dunhammer, mosebunke, tagrør og sødgræs)
- Stive græsarter (fx marehalm, stiv kvik, rørgræs, hjælme, vadegræs og elefantgræs)
- Vedplanter (fx træer, buske, lyng, gyvel, brombær og revling)
- Aggressive plantearter (fx brændenælde, tidsler og flyvehavre)
- Giftige plantearter (fx brandbæger, digitalis, kær-padderokke, liljekonval, anemone, hyr-detasje og kæmpebjørneklo)
- Andre arter, som ikke er græs eller andet grøntfoder (fx bregner, dueurt, gederams, mjørdurt, vild kørvel, skræppearter og rød hestehov)

Arealer, der søges støtte til, skal som nævnt fysisk have karakter af dyrkbar landbrugsjord. Arealerne må ikke permanent eller en stor del af året stå under vand eller være meget fugtige. I de

områder, hvor der er vand eller sump, må de våde dele ikke medregnes til det støtteberettigede areal.

De strenge krav til plantedækket, hvor kun bestemte planter kan henregnes som græs eller andet grøntfoder, gælder til trods for, at flere af de uønskede plantearter ædes af kvæget, f.eks. tagrør, mosebunke og sødgræs. Det ændrer ikke ved, at disse planter er uønskede. Det samme gælder strandenge, hvor græsset vokser sammen med f.eks. sandkryb, hindeknæ og strandvejbred.

De arealer, der har stor biodiversitet, vil derfor ofte ikke kunne opretholde EU støtten. Ofte er det de arealer, der afgræsses, der har sværest ved at overholde reglerne om plantedække. Plantedækket udvikler sig forskelligt afhængigt af, om det afgræsses eller slås. I mange tilfælde vil afgræsning alene ikke være nok til at holde de uønskede plantearter nede.

EU reglerne for Enkeltbetalingsordningen til støtte på landbrugsarealer, vil derfor ofte være i modstrid med ønsket om at fremme biodiversiteten.

Værdifulde naturområder som dette rigkær, lever ikke op til plantedækkebestemmelserne.

Konsekvenser af EU's regler om støtte til permanente græsarealer

Som følge af et politisk forlig blev det i 2005 muligt at få EU støtte til permanente græsarealer. Dvs. arealer med græs, der har ligget i mere end 5 år. De første år blev der givet 500 kr. pr. hektar om året i EU støtte. Dette beløb stiger hvert år frem til 2012. Fra 2009 og frem til 2012 fra hhv. 1.500 kr/ha, 2.100 kr/ha, 2.200 kr/ha og 2.277 kr/ha. På de ejendomme, hvor der har været mælke- eller kødproduktion, er støtten til disse produktioner fordelt ud på det samlede støtteareal, så der i flere tilfælde gives flere tusinde kr. pr. hektar om året. Det betyder, at afgivelser i det anmeldte areal i forhold til det konstaterede areal får kolossal betydning i forbindelse med beregning af et evt. tilbagebetalingskrav.

Afgivelserne i forhold til det anmeldte areal og det konstaterede areal kan opstå:

- Hvis hegnets linjeføring ikke passer fuldstændigt overens med de på ansøgningen indtegnede grænser på arealet.

- Hvis plantedækket i dele af marken har mindre end 50 % med (støtteberettiget) græs
- Hvis der på arealet opstår våde områder, der er mere eller mindre permanente, men hvis afgræsning afhænger af nedbøren.

Betydning af afvigelser i arealets størrelse

For enkeltbetalingsordningen er der indført sanktioner, hvis der er afvigelser mellem det fastslåede og det anmeldte areal. Sanktionernes konsekvens afhænger af omfanget af afvigelsen, der vurderes således:

- Fra 0 til 3 % (dog højst 2 ha). Det anmeldte areal nedsættes, så det svarer til det fastslåede areal. Der ydes støtte til det fastslåede areal uden sanktion
- Fra 3 % eller over 2 ha, men højst 20 %. Det fastslåede areal nedsættes med det dobbelte af afvigelsen til det sanktionerede areal, som danner grundlag for udbetaling af støtte.
- Mere end 20 %. Støtten bortfalder indenfor afgrødegruppen

Hvis der konstateres en forskel på over 50 % mellem det fastslåede og anmeldte areal, gives der afslag på ansøgningen om enkeltbetaling. Ansøger udelukkes også i fremtidige udbetalinger i op til 3 år for et beløb svarende til forskellen mellem det fastslåede og det anmeldte areal. Beløbet modregnes i alle direkte betalinger i op til 3 år, indtil beløbet er fuldt opkrævet. Efter 3 år bortfalder kravet.

Afvigelse mellem det fastslåede og anmeldte

Jo større arealer en ejendom har med permanente græsarealer, der plejes med afgræsning eller slåning, jo større er risikoen for, at der på den samlede EU ansøgning opstår for stor forskel mellem det anmeldte og det fastslåede areal.

For nogle ejendomme er der tale om stor risiko for at lide store økonomiske tab. Det betyder, at mange store ejendomme ikke vil risikere sanktioner på de permanente græsarealer og derfor vælger ikke at søge støtte til disse arealer. Dermed forsvinder samtidig en stor del af incitamentet for at holde arealerne i drift.

Krydsoverensstemmelse

Krydsoverensstemmelse omfatter 4 områder: miljø, sundhed, dyrevelfærd og God Landbrugs- og Miljømæssig stand (GLM). Under hvert område eksisterer en række krav, som skal være opfyldt, for at jordbrugeren kan få udbetalt sin støtte uden fradrag. Krydsoverensstemmelse betyder, at udbetalingen af den fulde landbrugsstøtte afhænger af, om reglerne inden for miljø, sundhed, dyrevelfærd og god landbrugs- og miljømæssig stand (GLM) er overholdt. Støtten nedsættes med mellem 0 – 20 pct. Afhængig af alvor, varighed og omfang af overtrædelsen.

I tilfælde af gentagne og grove overtrædelser af reglerne risikerer støttemodtagere, at støtten bortfalder helt.

Der er bl.a. krydsoverensstemmelse på plantedækkebestemmelserne for permanent græs. Derfor er mange landbrugere bekymrede for at medtage permanente græsarealer i deres ansøgning, hvis der kan være tvivl om, hvorvidt arealerne opfylder plantedækkebestemmelserne til fulde.

Andre tilskud til pleje af græsarealer

Under Landdistriktsprogrammets akse 2 kan der søges tilskud til bl.a. natur- og miljøfremmende ordninger. Gennem årene har der været skiftende fokus på, om ordningerne primært skulle rettes mod natur eller miljø.

Ordningerne har gennemgået en løbende tilpasning, og inden for de seneste år er der sket en forenkling af ordningerne. Således udbydes der i dag ikke nær så mange ordninger som for bare 5 år siden. Desuden er der sket en væsentlig reduktion i tilskudssatserne inden for MVJ-ordningerne, som nu er reduceret til færre ordninger og i dag betegnes som "Miljøordninger".

Herunder følger en kort gennemgang af de 2 ordninger der blev udbudt i 2009, som er relevante i forbindelse med naturpleje:

Pleje af græs- og naturarealer:

Formålet med ordningen er at beskytte vandmiljøet ved at reducere kvælstof- og fosforudvaskningen til vandmiljøet og reducere brugen af plantebeskyttelsesmidler. Formålet er endvidere at beskytte og forbedre natur- og biotopforholdene på landbrugs- og naturarealer. I denne ordning gives der tilskud til, at græs- og naturarealer, herunder arealer der omlægges til græsarealer, plejes med forpligtelse til afgræsning eller forpligtelse til afgræsning og/eller slæt. Arealerne må ikke tilføres plantebeskyttelsesmidler og gødning bortset fra det, der efterlades af græssende dyr.

Arealet skal opretholdes som græs- eller naturareal i tilsagnsperioden (5 år). Under denne ordning er der ikke krav om, at plantedækkebestemmelserne under Enkeltbetalingsordningen skal overholdes. Det betyder, at der på disse arealer godt må være mindre end 50 pct. med græs eller andet grovfoder. Blot skal arealer, der ikke kan afgræsses eller slås, tages ud af ansøgningen (f.eks. for våde arealer eller arealer med krat, tagrør eller lignende). Arealerne skal pr. 31. august fremstå afgræssede eller med tæt lavt plantedække.

Disse arealer kan derfor godt være naturarealer med f.eks. lyngvegetation eller anden plantedække, der er anvendelig til afgræsning. Plantearter, der naturligt indfinder sig i løbet af tilsagnsperioden samtidig med, at øvrige betingelser er overholdt, er tilladt. Det kan f.eks. være forekomst af lysesiv eller andre plantearter som dyrene ikke æder.

Tilsagnet kan søges på 2 niveauer (+ særtilskud):

1. Med forpligtelse til slæt. Her er støttebeløbet 800 kr. pr. ha. år.
2. Med forpligtelse til afgræsning, men også med mulighed for at tage slæt.
3. For særligt værdifulde naturperler, der er svært tilgængelige, som f.eks. småøer, ydes et større beløb, men kun ca. 1.000 ha er udpeget som sådanne områder. (De udvalgte områder kan ses på www.miljoportalen.dk)

På de arealer, der opfylder plantedækkebestemmelserne under EB-ordningen, kan der både opnås støtte via EB-ordningen og via denne ordning.

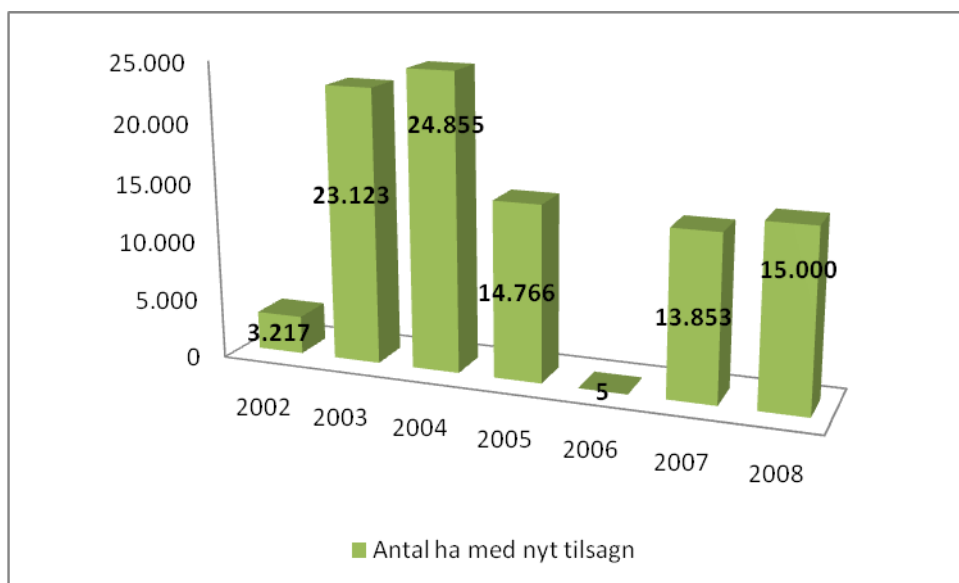
Ansøgning om tilskud til pleje af græs- og naturarealer skal søges på Fællesskemaet, sammen med Enkeltbetalingsordningen i april. Tilsagnet er femårigt. Arealer beliggende i Natura 2000-

områder prioriteres først. Herefter følger arealer beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3, permanente græsarealer og derefter øvrige arealer.

Udviklingen i interessen for at indgå i MVJ/miljøordninger

I årene 2007 – 2013 er der årligt afsat 90 mio. kr. til miljøordningen ”Pleje af græs- og naturarealer”. Derudover er der afsat 40 mio. kr. til etablering og pleje af vådområder, samt tilskud til braklagte randzoner. I årene før – i det gamle Landdistriktsprogram var der dog samlet afsat mellem 133 (2005) og over 200 mio. (2003 – 2004) kr. årligt.

Tilskudssatserne pr. ha har ligeledes varieret over årene, hvilket tydeligt afspejles i interessen for at indgå i ordningerne, se figur 1. I 2003 – 2005, var der således langt flere ansøgere end der var økonomiske midler til at imødekomme. I 2003 og 2004 fik alle ansøgere med jord uden for Natura 2000-områderne derfor afslag på deres ansøgninger. Kun i 2005 fandt FødevarerErhverv ubrugte midler, så der var mulighed for at gentegn eksisterende tilsagn der udløb – f.eks. gamle græsningaftaler der havde kørt i en forudgående periode på 5 – 10 år. I 2006 blev ordningen ikke udbudt. Den netop indkomne opgørelse for 2009 viser, at der er indgået aftaler på 17.400 ha, hvoraf de 7.800 ha er gentegninger. Der er altså tale om et fald i det samlede antal tilsagn, da tilsagn indgået i 2004 og før er ophørt (med undtagelse af få 20 årige tilsagn).

Figur 1. Indgåede MVJ-tilsagn/miljøordninger der har fået tilsagn de pågældende år. Opgørelsen for 2009 viser, at der er indgået aftaler på 17.400 ha, hvoraf de 7.800 ha er gentegninger. I 2006 blev MVJ-ordningen ikke udbudt.

Kilde: FødevarerErhverv

Som det fremgår af tabel 1 kunne der i 2003 – 2005 opnås høje tilskudssatser på arealer der hidtil havde været i omdrift. Tilskuddet til eksisterende naturarealer var derimod væsentligt lavere. Derfor blev der i disse år indgået mange MVJ aftaler på omdriftsjord i Natura 2000-områderne. I dag kan landmændene ikke opnå de samme attraktive tilskudssatser til omdriftsarealerne og derfor bliver en stor del af aftalerne på omdriftsarealerne ikke gentegnet, se tabel 2.

Tabel 1. Eksempel på tilskudssatser i perioden 2003 – 2005.

Miljøvenlig drift af græs- og naturarealer	Satser pr. ha
Tidligere omdriftsareal	2.950, -

Tillæg for slæt	910, -
Tillæg for afgræsning	570, -
Total	4.430, -

På arealer der i forvejen var udlagt med græs, var grundsatsen på mellem 0 – 1538 kr. afhængig af den hidtidige drift.

Tabel 2. Nuværende satser i perioden 2007 – 2009 for både omdriftsarealer og naturarealer

Pleje af græs- og naturarealer	Satser i kr. pr. ha
Ved forpligtigelse til afgræsning	1.400, -
Ved forpligtigelse til afgræsning og/eller slæt	800, -

Miljøbetings tilskud:

Formålet med tilskudsordningen er at forbedre miljøet og beskytte naturen ved at kompensere jordbrugere for en miljøvenlig drift. I denne ordning gives tilskud til jordbrugere, der dyrker et areal med begrænset anvendelse af kvælstof (maks. 75 pct. eller maks. 140 kg N) og uden brug af plantebeskyttelsesmidler. Tilsagnet gives til arealer, der anvendes jordbrugsmæssigt, herunder også arealer med permanent græs. Under denne ordning skal plantedækkebestemmelserne for permanent græs overholdes, og arealerne skal udnyttes jordbrugsmæssigt, f.eks. ved afgræsning, slæt eller dyrkning af f.eks. 1 årige afgrøder. Ordningen er derfor ikke rettet specielt mod pleje af naturarealer.

Støttebeløbet er 750 kr. pr. ha. pr. år.

Ansøgning om tilskud til Miljøbetings tilskud skal søges på Fællesskemaet sammen med Enkeltbetalingsordningen i april. Økologer prioriteres før øvrige ansøgere. Tilsagnet er femårigt.

Forventninger til nye ordninger i 2010

En tilpasning af Landdistriktsprogrammet for den resterende periode (2010 – 2013) er undervejs. Som følge af Grøn Vækst indføres der fra 2010 seks nye ordninger.

Fælles for ordningerne er, at de er etårige og kun kan søges til arealer, som er berettigede til Enkeltbetaling (EB) – dvs. at arealerne skal opfylde plantedækkebestemmelserne.

De nye ordninger supplerer eller erstatter miljø- og økologiordningerne i Landdistriktsprogrammet (LDP) fra det kommende ansøgningsår (2010). Prioritering af midler mellem og indenfor ordningerne er ikke fastlagt endnu, og der kan ske ændringer indtil bekendtgørelserne bliver vedtaget. Det forventes, at ansøgning til de fleste ordninger skal ske på Fællesskemaet med ansøgningsfrist i april 2010.

Støtteordningerne hører under artikel 68 i [Rådets forordning \(EF\) Nr. 73 / 2009 af 19. januar 2009](#). I 2010 er der et beløb på 120 mio. til alle ordninger.

Oversigt over de foreslåede ordninger:

- Ekstensivt Landbrug – erstatter/supplerer MB-ordningen
- Støtte til flerårige energiafgrøder
- Støtte til pleje af permanente græsarealer
- Naturplaner

- Flora- og faunastriber
- Støtte til udyrkede arealer

Herunder beskrives de ordninger der er relevante for afgræsningsarealerne yderligere:

Ekstensivt landbrug

Ordnningen erstatter den tidligere omtalte ordning "Miljøbetings tilskud" (MB). Ordningens formål er at fremme ekstensivt landbrug – først og fremmest økologisk - og giver støtte til begrænset brug af pesticider og reduceret kvælstoftilførsel. Støttebetingelserne forventes stort set at blive de samme som i MB. Støttesatsen forventes at blive ca. 820 kr. pr. ha. Denne ordning kan kombineres med støtte via EB-ordningen.

Den femårige MB-ordning under LPD forventes at fortsætte for arealer, som ikke er EB-støtteberettigede, f.eks. juletræer.

Støtte til pleje af permanente græsarealer

Ordnningen er rettet mod § 3 og permanente græsarealer beliggende udenfor Natura 2000 områder. Som for de øvrige ordninger under artikel 68 er det udelukkende EB-støtteberettigede arealer, der kan få tilskud. Der kan vælges mellem enten forpligtelse til afgræsning eller forpligtelse til afgræsning/slæt. Der må ikke tilføres gødning, plantebeskyttelsesmidler eller tilskudsfoder. Afgræsning skal foretages med et passende græsningstryk af heste eller drøvtyggere.

Støttesatsen forventes at blive den samme som ved den eksisterende 5-årige ordning "Tilskud til pleje af græs- og naturarealer", dvs. ca. 1.400 kr. for afgræsning og ca. 800 kr. for afgræsning/slæt.

Naturplaner

Ordnningens formål er at give den enkelte landmand et overblik over natur- og miljøforholdene på bedriften. Støtten ydes til udarbejdelse af naturplaner af en ekstern konsulent. Ordningen indeholder ikke krav om opfølgning på naturplanen. Planen skal angive særligt miljøfølsomme områder på bedriften, områder med højt naturindhold, kulturminde, offentlige miljøudpegninger osv. Der skal yderligere angives forslag til bevarelse, beskyttelse og forbedring af flora og fauna, samt forslag til offentlighedens adgang til naturværdier og kulturminde på ejendommen.

Støttesatsen forventes at blive maksimalt 5.000 kr., dog højst 50 pct. af udgifterne for ejendomme mellem 2 og 25 ha, og maksimalt 10.000 kr., dog højst 50 pct. af udgifterne for ejendomme over 25 ha. Der skal sammen med ansøgningen indsendes bilag med tilbud om omkostninger fra rådgiver.

Udyrkede arealer

Ordnningens formål er at fastholde og øge det udyrkede areal. Som for de øvrige ordninger skal arealet være EB-støtteberettiget. Arealet skal anlægges som græsareal med en årlig forpligtelse til afpudsning. Plantedækket skal fastholdes hele året, og arealet kan ikke anvendes til nogen form for landbrugsproduktion. Der skal minimum være 2 ha pr. ansøger.

Støttesatsen forventes at blive ca. 500 kr. pr. ha.

Udfordringer med de nye støtteordninger

Det er problematisk for plejeordninger, når ordningerne kun er 1 årige. Dermed kan landmænd ikke være sikre på, om de også kan få tilskud til ordningen det efterfølgende år. I forhold til at

igangsætte afgræsning på nye arealer, hvor arealerne først skal klargøres til afgræsningen, f.eks. ved forudgående rydning, opsætning af hegn m.m. vil ordningen derfor ikke være attraktiv. Desuden må det forventes, at en stor del af de mest plejkrævende og værdifulde §3 arealer ikke kan opfylde plantedækkebestemmelserne og derfor ikke kan søge tilskud via denne ordning.

Tilpasning af Miljøordninger under Landdistriktsprogrammet

På baggrund af indførelse af ovenstående seks nye ordninger forventes en tilpasning af de eksisterende miljøordninger. Indholdet i disse tilpasninger kendes pt. ikke, men det forventes ikke, at tilskudssatserne ændres væsentligt fra de nuværende. Det betyder formentligt også, at de nuværende satser fortsætter, som minimum for resten af indeværende periode for Landdistriktsprogrammet – dvs. perioden frem til 2013.

Der sker formentligt en tilpasning i, hvilke arealer der kan søges tilskud under ordningen ”Tilskud til pleje af græs- og naturarealer”, således, at der fremover formentligt kun bliver givet tilskud til arealer der *ikke* opfylder plantedækkebestemmelserne jv. reglerne i Enkeltbetalingsordningen.

Tilskud til projekter

Natur- og miljøprojekter

Formålet med ordningen er sammen med andre tiltag at bidrage til at:

- fremme natur- og miljøvenlig drift på landbrugs- og naturarealer
- bevare og fremme den biologiske mangfoldighed i den danske natur
- bevare og fremme miljø- og naturværdier
- forbedre de rekreative værdier i landdistrikterne
- fremme dyrevelfærd for græssende husdyr i natur- og landskabsplejen

Der gives tilskud til bl.a. at danne græsningsselskaber, til opsætning af hegn, fangfolde, vandforsyning, el-forsyning mv.

Der gives som udgangspunkt 75 % af det tilskudsberettigede beløb.

Grønne Partnerskaber

Et lokalt grønt partnerskab er en gruppe med to eller flere parter, som har et fælles ønske om at gennemføre et lokalt projekt, der gavner naturen, friluftslivet eller viden om naturen.

Det kan være lokale foreninger, organisationer, borgergrupper, sammenslutninger af grund- og lodsejere, institutioner, virksomheder, kommuner m.v., der kan gå sammen om et projekt og søge midler fra puljen til lokale grønne partnerskaber. Der skal lokal medfinansiering til på 50 % af det ansøgte beløb for at kunne gennemføre projektet. Desuden skal projektets lokale forankring synliggøres med mange frivillige timer, der er nødvendige for at projektet gennemføres.

Kommunernes naturplejemidler

De fleste kommuner har afsat en pulje til naturpleje. Penge for disse puljer kan ikke ansøges, men gennem dialog med kommunen kan denne beslutte at udføre rydningen, afpudsningen, opsætning af hegn mv. på udvalgte arealer. Lodsejeren forpligtiger sig til at holde arealerne afgræsset i en nærmere aftalt årrække.

Økonomi i naturpleje

På grund af de mange barrierer, der er for at sikre god naturpleje på primært små og isolerede områder, herunder de mange arbejdstimer, der skal bruges på at sikre afgræsningen af naturarealer, bør tilskudssatserne til afgræsning genovervejes og genberegnes.

På mange af de lavtliggende arealer vil afgræsning ofte være den eneste løsning, da mange arealer er for våde at køre på med maskiner. Derfor bør arbejdsindsatsen for forberedelse af arealerne, herunder opsætning af hegn, vedligeholdelse af hegn, tilsyn med dyrene osv. i højere grad indregnes i satserne, da økonomien i kødkvæg sjældent er så god, at arbejdstiden tilnærmelsesvist er dækket af indtægterne ved salg af dyr. Dertil kommer så bekymringen for ekstra kontrol, evt. følgende sanktioner, forsinket udbetaling af landbrugsstøtten m.m. der i højere grad udgør en væsentlig barriere for at fastholde disse arealer i drift.

Skal naturpleje være en rentabel driftsgren, skal indtjening ved afgræsning af naturarealer derfor øges. Dette kan ske ved at øge tilskudssatserne eller ved andre alternative tiltag. Som tidligere nævnt, kan det nok ikke forventes, at tilskudssatserne for naturpleje øges væsentligt i indeværende periode for Landdistriktsprogrammet.

Måske skal der tænkes i helt nye baner for at bevare de naturtyper, der trues af tilgroning pga. manglende udnyttelse:

- Etablering af et "Græsningscenter" der kan sikre igangsætning af plejen af værdifulde arealer. Kan ske via en lands- eller regionvis kontakt, der står for rydning og hegning, samt formidler og skaber kontakt mellem dyreholder og lodsejere. Udgifterne til såvel formidling som fysisk udførelse, skal dækkes fra en pulje, så både kvægholder og lodsejere friholdes for udgifterne. På den måde kan naturplejen "kickstartes".
- Større fokus på graduering af naturarealer, så plejen på de mest værdifulde naturarealer prioriteres.
- Etablering af græsningssselskaber eller frivillige organisationer, der påtager sig en opgave i at sikre afgræsning af et givent naturområde. Denne indsats vil dog afhænge meget af lokale ildsjæle.
- Ny struktur i jordfordelingen ved sammenlægning af mange små jordlodder f.eks. i en ådal, så en lodsejer kan have stordriftsfordele i forbindelse med afgræsning af arealerne.
- Branding af naturkød som kvalitetskød med et godt formål.
- Staten, fonde eller firmaer der opkøber arealer, som de betaler eller sponsorerer forvaltningen af f.eks. ved at ansætte en landmand som naturplejer

Økonomi for kvægbrugere

Der er ofte ikke regnet detaljeret økonomi i naturpleje med kvæg. Det indgår oftest som en del af en samlet drift og er svær at skille ud for sig selv. Mange kvægbrugere har naturpleje som en del af driften. Det, der er vigtigt at kigge på, når man skal beslutte, om man skal drive naturpleje, er mulighed for tilvækst, vinterfodring, skal de på stald, eller kan de gå ude (raceafhængigt).

I 2007 blev der gennemført et projekt med 6 besætninger, der driver naturpleje i Sydvestjylland (et område i nærheden af Skjern Å). Her blev hentet mange erfaringer, og der blev regnet økonomi på

dette. Det viste, at der er meget store variationer i økonomien ved naturpleje. Der var en variation fra minus 7000 kr pr DE til et plus på 3700 kr pr DE, når der er medregnet omkostninger til opsyn. Det er vigtigt er at dyrene opnår en positiv tilvækst og at der er et større sammenhængende areal.

Kontaktperson her er Rådgiver Kjell Klemmensen, Jysk Landbrugsrådgivning. Han kan kontaktes på tlf 7210 9800 eller mail: kkl@sydvestjysk.dk .

Miljøgodkendelse – dyreenheder

Et andet aktuelt eksempel er en kødkvægsproducent, der har lavet aftale med SNS om et areal på ca. 50 ha i en ådal. Det er vigtigt er at dyrene opnår en positiv tilvækst og at der er et større sammenhængende areal.

Det er blevet dyrket med konventionelt korn frem til 2009. SNS ønsker, at dette areal lægges ud med græs, som ikke må gødes og sprøjtes fremover. Kvægbrugeren skal give 500 kr. pr ha. i leje, og han opnår så en hektarstøtte fra EU på ca. 2.200 kr. pr. ha.+ evt. andre tilskud til arealet om året. Der er lavet en aftale på 5 år, arealet skal afgræsses, og der må også tages slæt til hø/ensilage. Her kan laves en fornuftig økonomi i at drive naturpleje. Udfordringen for denne kvægbruger er, at han i dag kun har ca. 25 ammekøer. For at udnytte de mange ha. er han nødt til at have nogle flere dyr og det kræver en udvidelsesansøgning til kommunen, der normalt ikke tager hensyn til, at der drives naturpleje om sommeren, når der skal gives tilladelse til udvidelse af husdyrhold på en bedrift. Et ønske kunne være, at det ville være lettere at få lov til at have kvæg, der har til formål at udføre naturpleje.

Arbejdspladser

Hvis en kødkvægsbedrift er indrettet effektivt med rationelle stalde til vinterhalvåret og fornuftige arealer til afgræsning om sommeren, kan én person passe mellem 150 og 200 moderdyr incl. opdræt. Her er kun regnet med, at personen tager sig af fodring, management, hegning osv. Hvis der almindelig markdrift med korndyrkning, er dette ikke regnet med.

I dag er der ca. 100.000 ammekøer i Danmark. Hvis ca. halvdelen udfører naturpleje, vil dette være ca. 300 arbejdspladser. Gennemsnitsstørrelsen på kødkvægsbrug er dog i dag kun på ca. 12 ammekøer pr besætning. Det er derfor deltidslandbrug, der i de fleste tilfælde har kødkvæg. En lille besætning med under 12 moderdyr ønsker normalt ikke at udføre naturpleje, da de har ønske om, at dyrene skal gå hjemme ved ejendommen, da formålet med at have kødkvæg også er at kunne se dem hver dag hjemme fra køkkenet.

Naturpleje med kødkvæg egner sig derfor bedst til større besætninger med over 50 moderdyr, der kan sætte en større gruppe af kvæg ud på et areal der ligger et stykke hjemmefra.

Branding

Flere har forsøgt at lave en speciel afsætning af oksekød fra dyr, der udfører naturpleje. Det har været svært at slå igennem over for detailhandel og forbruger. Nogle koncepter fx Friland Kødkvæg og Friland Limousine kræver, at dyrene er på græs i min 5 mdr. i sommerhalvåret, men der stilles ikke krav om, at de skal gå på specielle naturgræsarealer, da de er meget svære at definere. Nordjysk Naturkød blev også dannet for nogle år siden med tilskud til branding og

afsætning. I dag hvor tilskuddet er ophørt er denne afsætningsmulighed der ikke længere. Privat afsætning af kød fra kødkvæg er stigende men det kræver en del arbejde fra producenten.

Der er ikke dokumenteret smagsforskelle mellem kød fra dyr, der har gået på specielle naturgræsarealer, og kød fra dyr der har gået på græs på omdriftarealer. Dyr, der har gået på græs i sommerhalvåret f.eks. stude, opnår den bedste spisekvalitet, når de slutfedes i 1-2 mdr. Det giver en bedre fedtmammorering i kødet, og det er med til at give mørhed.

Næringstoffer

Når kvæg afgræsser naturgræsarealer, vil de være med til at fjerne næringstoffer fra arealerne. Det er bedst, når det er voksende dyr, der går på arealerne, da de har en daglig tilvækst af kød. Dvs. kalve, kvier og stude på 1-2 år vil være gode dyr til at fjerne næring fra disse arealer. Kalve, der er født om foråret og går sammen med moderkoen på naturgræsareal, vil ofte have behov for suppleringsfoder for at få en fornuftig tilvækst.

For naturarealer, der er i kontinuerlig drift, vil driften blandt andet have det formål at forhindre en akkumulering af næringsstoffer. I teorien står valget mellem græsning eller høslæt.

Forsøg har vist, at man ved høslæt fjerner 90-100 kg N/ha og 11-13 kg P/ha om året. Tilsvarende fjernes der ved afgræsning 26 gr N og 8 gr P pr kg tilvækst, der fjernes fra arealet. Det er derfor voksende opdræt, der fjerner mest næringsstof fra areal. Et fornuftigt bud kan være, at der fjernes 9 kg N/ha og 2 kg P/ha årligt, hvis der går 3 kvier pr Ha, men det kan svinge meget i forhold til hvilke dyr, der afgræsser, og udbytte på arealet. Selv om høslæt således giver en langt større fjernelse af næringsstoffer end græsning, så vil en lang række praktiske hensyn betyde, at man reelt ikke har noget valg.

På mange arealer er høslæt med maskiner ikke en reel mulighed, og især lavbundsarealer, der afgræsses, vil hurtigt blive så ujævne, at det ikke er muligt at slå hø i det hele taget. Selv om afgræsning således ofte fjerner mindre kvælstof, end der tilføres alene gennem luften, ses det dog i praksis, at naturen i høj grad har gavn af græsning. På overdrev sker der en udvaskning af især nitrat, og det følges af andre næringsstoffer som kalcium, magnesium og kalium. Denne udvaskning er signifikant større på et overdrev, der afgræsses i forhold til et, der ikke afgræsses.

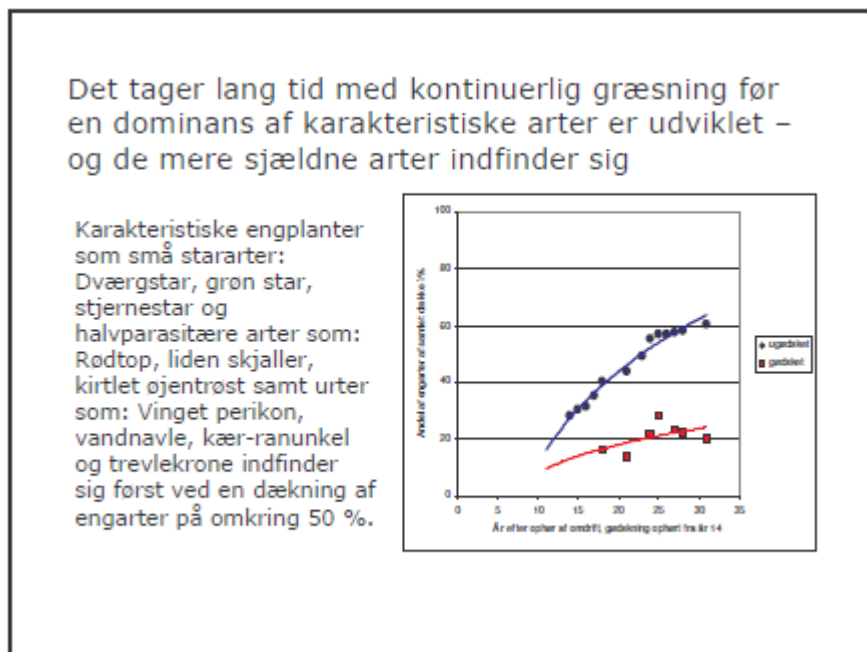
Det virker også som om, at en afgræsning gør et naturareal mere robust over for påvirkning af næringsstoffer. En forklaring på dette kan være, at især kvælstof i jorden indgår i et kompliceret kredsløb. En stor del af jordens kvælstof er bundet i døde og levende organismer, og mikrofloraen i et naturareal, der afgræsses, kunne tænkes at virke som en form for buffer, som på en måde kan opsuge et (begrænset) overskud af kvælstof.

Sammenfatning af næringsstofforhold mellem afgræsning i forhold til slæt

Græsning	Slæt
Lav fjernelse af næringsstoffer.	Høj fjernelse af næringsstoffer.
På ugræssede arealer akkumuleres kvælstof, på græssede arealer er der en uændret til svagt faldende akkumulation af kvælstof.	Et tidligt slæt fjerner kvælstof fra arealet og hæmmer de tidlige kulturgræsser.
Næringsstoffer opkoncentreres i visse områder	

Gødningspåvirkning

Af figur 2 ses resultatet af mange års græsning på et areal, der tidligere har været gødet (rød kurve), samt et areal (blå kurve), hvor gødningstilførslen ophørte. Det ses, at det kræver lang kontinuitet, før de mere sjældne og næringsstoffsomme plantearter indfinder sig.

Figur 2. Resultater af mange års græsning. Rød kurve er et areal, der tidligere har været gødet. Det ses heraf, at gødningspåvirkningen påvirket artssammensætningen over lang tid.

Kilde: Rita Buttenschøn, Forskningscenter for Skov og Landskab.

Mineraler og tilskudsfoder

Det er vigtigt, at dyrene har fri adgang til en passende mineralblanding. Mineralblandinger til kreaturer på græs er oftest færdigblandinger, der er baseret på højproduktive græsgange. Foderet skal have højt indhold af fosfor (2-4 g) og magnesium (1-2 g) pr. FE, så det er vigtigt at vælge en mineralblanding med højt indhold af disse samt selen og E-vitamin. Magnesiummangel kan føre til græsforgiftning hos dyrene. Denne sygdom kan være akut dødelig, hvis behandling ikke foretages hurtigt. Køer, som kælvner om efteråret, og som dermed er højdrægtige i sensommer og efterår, har stort behov for mineraltilskud for at undgå problemer med kælvning og svagtfødte kalve. Det er især på heder, der bør være fri adgang til mineraler, idet foderkvaliteten på heder ikke altid lever op til husdyrenes behov.

Mineralindholdet kan variere betydeligt fra ét areal til et andet, afhængigt af de klimatiske betingelser. Især i tørkeperioder kan dyrene have et øget behov for mineraler og vitaminer. E-vitamin og selenindholdet i græsset falder kritisk i tørkeperioder. På sandede jorde er der større risiko for mangel på mineraler.

Når dyrene tilbydes fri adgang til mineraler, kan man observere, at der i nogle perioder næsten ikke ædes noget, mens de i andre perioder tager betydelige mængder på. Derfor bør det være konstant til rådighed.

Normal kan en standardmineralblanding Type 3 bruges. Erfaringer viser at iblanding af 25 % fodersalt kan øge dyrenes lyst til at æde mineral blandingen.

Mange har oplevet, at kalve fra naturplejearealer, der er født om foråret, er for små ved fravæning, når de er 6 mdr gamle, og derfor er der ofte ønske om, at det skal være tilladt at tilskudsfodre kalvene med valset korn og mineraler.

Udfordringer og barrierer i naturpleje

Et godt areal til naturpleje med kødkvæg er et større sammenhængende areal, hvor der både er noget lavt og noget højereliggende areal, så dyrene i fugtige perioder kan gå op på de høje arealer. Dette vil også mindske risiko for smitte af dyrene med indvoldsparasitter såsom leverikter og lungeorm.

Thyge Nygaard har i sin beskrivelse "Bedre pleje af den lysåbne natur, barrierer og mulige løsninger" angivet en lang række bl.a. praktiske, økonomiske og strukturelle barrierer for sikring af bedre naturpleje. Årsagen til, at disse naturområder ikke plejes, er velbeskrevet i Thyge Nygaards beskrivelse. Vi er enige i denne vurdering og har derfor kun supplerende bemærkninger hertil.

Værdifulde naturarealer afgræsses ikke

En undersøgelse fra Vejle amt udarbejdet i 2005 viser, at ud af amtets 188 mest værdifulde naturarealer blev kun 88 lokaliteter afgræsset, svarende til 43 pct. Dette indikerer meget klart, hvor stort problemet med at sikre god naturpleje reelt er – selv på de mest værdifulde arealer.

På 55 af de 88 arealer, der blev afgræsset, er afgræsningen sket som led i en MVJ-aftale. Det indikerer, at for at sikre afgræsningen er det vigtigt, at lodsejere tilbydes et økonomisk incitament for plejen. Samtidig viste undersøgelsen, at 140 ud af de 188 mest værdifulde arealer lå uden for Natura 2000-områder. Det forventes i de kommende år, at fokus på den danske naturpleje primært vil være på at nå målene om gunstig bevaringsstatus for de udpegede arter og naturtyper i Natura 2000-områderne. Dermed kan mange af de værdifulde naturområder uden for Natura 2000-områderne risikere ikke at opnå tilstrækkelig pleje til at opretholde en god naturtilstand.

Afgræsningen tidskrævende

At have dyr til at afgræsse naturarealer er meget tidskrævende. Ud over tilsyn med dyrene og de problemer der følger heraf, vil en afgræsning på mange naturarealer ofte ikke være nok i sig selv. Der vil ofte også være behov for en efterfølgende afslåning eller afpudsning for at holde uønskede plantearter nede, f.eks. lysesiv, pil, kæmpe bjørneklo og gyvel.

Indvandring af pil og andre uønskede arter kan være svær at holde nede – selv med afgræsning. Ofte vil der være behov for sideløbende afpudsninger eller slæt.

Dyrevelfærd og naturpleje

Som omtalt tidligere, vil det normalt være en fordel at tilbyde primært kalvene foder i et kalveskjul for at udnytte vækstkapalet hos kalvene. Selv kalve fra ekstensive racer har ofte behov for suppleringsfoder for at opnå en rimelig tilvækst på meget dårlige græsarealer. Som udgangspunkt er det dog ikke tilladt at tilskuds fodre på mange §3 beskyttede naturarealer, hvis det ikke har været hidtidig praksis. Desuden er der forbud mod tilskuds fodring når der indgås aftaler under miljøordningerne. Dette giver ofte problemer i forhold til at sikre god dyrevelfærd. I nogle tilfælde har såvel kommuner som FødevarerErhverv givet dispensation til tilskuds fodring, men det er en tilbagevendende problemstilling, der kræver yderligere handling.

Landmanden som naturforvalter

Det vurderes, at der under de rette betingelser er et meget stort potentiale for at gøre naturpleje til et forretningsområde. Landmænd har kendskabet til dyrene og kender til de praktiske problemstillinger omkring dyrene. Det er yderst vigtigt, at denne viden ikke går tabt i den nye generation af landmænd. Ligeledes er det vigtigt at sikre, at den faglige viden bibeholdes og udbygges også blandt yngre landmænd. Derfor bør det prioriteres højt, at de dygtige kvægholderes viden videreføres.

Primært i Natura 2000-områderne bliver der med de kommende handleplaner sat øget fokus på at sikre gunstig bevaringsstatus for visse dyre- og plantearter samt visse naturtyper.

Produktionslandbrug vil i disse områder blive underlagt en lang række skærpede restriktioner, som kan medføre, at den videre udvikling af produktionslandbrug vil blive begrænset eller med tiden ophører. I disse områder vil det være helt oplagt, at der i stedet bliver satset på at udvikle naturpleje som et nyt forretningsområde.

Konklusion

Der er et stort behov – og dermed også et stort potentiale - for at udvikle naturplejen som et forretningsområde. Det kræver dog, at der tænkes nyt og mere helhedsorienteret inden for naturplejen.

Der er behov for, at der findes praktiske løsninger, der både tilgodeser hensyn til de græssende dyr, samt tager højde for de praktiske problemstillinger, der er i forbindelse med at sikre afgræsning af naturarealer.

Et vigtigt parameter er, at de nødvendige værktøjer til at sikre en mere effektiv og rentabel naturpleje er til stede. Det gælder primært i forhold til at sikre en fornuftig økonomisk kompensation til kvægholderne, der ønsker at udvikle naturplejen som et forretningsområde.

I de nuværende tilskudsordninger er der taget udgangspunkt i standardiseret pleje uden tilpasninger for de enkelte naturarealer. På mange naturarealer kan der være særlige behov som der skal tages hensyn til. Dette kræver dog først og fremmest, at den faglige ekspertise er til stede og at der evt. udarbejdes plejeplaner, der bl.a. kan bruges til at vejlede kvægbrugeren i den mest hensigtsmæssig driftsledelse på arealerne.

Desuden er der behov for en langt mere smidig administration, hvor eventuelle overtrædelser af plantedækkebestemmelserne, ikke har indflydelse på den direkte støtte under Enkeltbetalingsordningen. Samtidig er dialog mellem lodsejere og lokale myndigheder helt fundamental. Bevidstheden om værdien af naturarealerne hos lodsejerne kan bedst fremmes gennem den direkte dialog og rådgivning, hvis målet om øget biodiversitet skal nås.

En god dialog mellem lodsejere og naturplejere er afgørende for at sikre, at praktiske løsninger kan forenes med naturhensyn.

Kilder:

- Thyge Nygaard, Danmarks Naturfredningsforening, 2009. Rapport: "Bedre pleje af den lysåbne natur, barrierer og mulige løsninger".
- Rita Buttenschøn, overheds, Forskningscenter for Skov og Landskab.
- Jan Vesterholt, Botanisk Museum & Bo Levesen, Vejle Amt, SVAMPE nr. 53, 2006
- Vejledning til Enkeltbetaling, Fødevarerministeriet, 2009, www.ferv.dk